

Goud voor kunstenaars

De waarde van het uitvoeren van kunstprojecten met ouderen
in zorgpraktijken voor kunstenaars

Juni 2021

Auteur: Yosheng Liu, Barbara Groot, Lieke de Kock & Tineke Abma

1. Inleiding

Steeds meer is bekend over de waarde van kunst in de zorg voor ouderen, patiënten en cliënten (Clift et al., 2019; Curtis et al., 2018; Fancourt and Finn, 2020; Fraser, 2015; Gordon-Nesbitt and Howarth, 2020; Gray, 2008). Ook krijgen we meer zicht op de waarde voor zorgpersoneel (Wilson et al. 2016) en hun organisaties (Garrubba, 2019; Daykin, 2019; Davies et al., 2016). Echter, wat is eigenlijk de waarde voor kunstenaars zelf? Hier wordt nauwelijks aandacht aan besteed. Zo onderzochten Margrove en collega's (2013) de waarde volgens kunstenaars voor ouderen, maar niet voor henzelf.

Doel van dit artikel is het beschrijven van de waarde voor kunstenaars vanuit hun eigen perspectief. Dit op basis van individuele gesprekken en één groeps gesprek met kunstenaars. De bevindingen laten zien dat kunst in de zorg goud is voor kunstenaars: 1) zingeving en leren 2) plezier, 3) geven en nemen en 4) structuur en werkgelegenheid. Deze onderbelichte complexe en gelaagde waarden van kunst in de zorg komen veelal overeen met de waarden die kunst in de zorg voor ouderen heeft. Tevens biedt het inzicht in het maatschappelijke belang van kunst in de zorg, voor het welbevinden van kunstenaars en de potentie van het werken in de kunstsector.

2. Resultaten: Zingeving en leren

Kunstenaars vertellen hoe ze zelf gelukkig worden van het helpen van ouderen, en hen blij te maken met hun kunstactiviteiten. Het doet iets met kunstenaars dat hun activiteiten een positief effect hebben op ouderen:

'Ouderen en jongeren samen. En als wij dat effect zien, dat heeft ook inderdaad, dat kan niet anders dan dat dat effect heeft op onszelf. Wij hebben mensen wel eens meegenomen naar een museum die nog nooit van hun leven naar een museum zijn geweest! Niet weten hoe dat zit met schilderen, daar net mee beginnen. En dan zien ze een schilderij aan de muur hangen en letterlijk ontroert het ze! Dat kan niet anders dan dat dat jezelf ook zo raakt!'

Dit duidt op de invoelende wijze waarmee kunstenaars aan de slag gaan. Een aantal kunstenaars heeft een voorliefde voor mensen die 'aan de rafelrandjes staan van de maatschappij'. Ze zien het als een persoonlijke doel om anderen hun stem te versterken. Ze merken op wat er beter zou kunnen voor zorgbehoevende ouderen, en stemmen hun artistieke praktijk daar op af. Het is voor hen betekenisvol, ze doen ertoe door hun activiteiten, en ervaren de noodzaak van hun werk:

'En het mooie is denk ik, of de kracht ook dat we bij iedereen die bij dit project betrokken is, die zit er niet voor zijn werk maar er zit gewoon een noodzaak achter. Zonder na te denken, je moet het doen en je probeert het beste daaruit te krijgen.'

'Dus het is een heel divers groepje. En het is ook de ene heeft ook wat meer talent dan de ander, maar ik heb wel zoiets van: iedereen moet, iedereen die het leuk lijkt die moet dat kunnen doen. Dus ook als je met een rollator loopt, of als je dementie hebt moet je bij ons theater kunnen maken. En het is aan mij om daar mee te dealen.'

Kunstenaars geven ook aan dat werken met ouderen een oefening is in 'zen-zijn'. Ze leren hierin het loslaten van doelen, en passen hun eigen tempo aan aan dat van de deelnemers. Zo is het belangrijk om voldoende tijd vrij te maken voor pauzes. Een andere kunstenaar vertelde hoe ze haar eigen vak beter leerde begrijpen. Hoe werken met ouderen haar terugbracht 'naar de essentie' van haar vak:

‘waar gaat dans nu eigenlijk over?’ Het brengt je ‘back to the basics.’ Anderen geven aan dat ze leren uit hun werk. Het inspireert hun eigen kunstpraktijk.

‘Het laat mij ervaren waar dans eigenlijk over gaat en dat zijn wezenlijk andere dingen dan alles wat je op de dansacademie hebt geleerd. Dansen met ouderen, is dansen met mensen. Het menselijke is iets wat ik vaak heb gemist in mijn studietijd en de eerste werkende jaren als choreograaf en docent. Iets waar ik altijd naar zocht en heb gevonden als ik nu dans met al die mooie oudere dansers.’

‘Mijn blik op de wereld is enorm verruimd, en daarmee ook de creativiteit en de verbeelding daarin... Mijn inspiratie wordt bijna oeverloos op die manier.’

Kunstenaars getuigen ook hoe het samenwerken tussen amateurs en professionals leidt tot uitwisseling, en een gezamenlijk leerproces. Zo benoemt een theaterregisseur bijvoorbeeld hoe er sprake is van een wederzijdse afhankelijkheid tussen haar en haar spelers bij het maken van een geïmproviseerde voorstelling. De oudere spelers komen met de verhalen, met observaties en ervaringen uit hun leven. Dat biedt haar als theatermaker de inspiratie en ingangen tot thema’s die ze vervolgens samen met haar spelers verwerkt tot een voorstelling. Tegelijkertijd benoemt ze ook dat de interactie met haar spelers en de verhalen die ze haar brengen, ook inspiratie bieden voor haar autonome voorstellingen, en dat zij zich hierdoor als theatermaker steeds blijft ontwikkelen.

3. Resultaten: Positieve gevoelens

De kunstactiviteiten geven ook plezier aan kunstenaars zelf. Het is leuk om kunst samen met anderen te kunnen bedrijven. Een kunstenaar vertelt hoe het werken met ouderen meteen ‘verademend en heerlijk was’, en het dichterbij haar eigen ‘mensenzijn’ heeft gebracht. Tijdens het dansen met mensen met dementie kan ze volledig vertrouwen op haar intuïtie, terug naar haar gevoel en in het nu.

‘Ik voel me echt ontspannen als ik het doe. Relaxt.’

‘Het maakt me vrolijk. En ik merkte tijdens de lock-down dat ik het echt miste.’

‘Ja het is gewoon fantastisch om te doen. Ik heb er zelf ontzettend veel plezier in. Ik heb nooit een moment dat ik denk van: oh we moeten weer. Het is voor mij ook een uitje, en heel ontspannend ook ja.’

‘Nou, ja, vooral dat ik denk van hier heb ik zelf vooral heel veel lol aan. Dus dan kan ik daarnaast ook weer een serieuze training aan, weet je wel. Die gewoon eigenlijk niet heel leuk is, maar die bijvoorbeeld heel goed verdiend, ik noem maar wat. Ik ga tegenwoordig zelf ook heel prettig het weekend in. Dit is voor mij zo’n ding voor het weekend. Nou, dat is echt leuk weet je, ik vind het echt leuk om te doen.’

4. Resultaten: Geven en nemen

Nauw verbonden met het voorgaande vertelt een beeldend kunstenaar in een langdurige woon- en zorginstelling, hoe ouderen ook teruggeven: ‘Ik dacht iets te kunnen geven, maar ik denk dat ik zelf meer terug heb gekregen.’ Een danser vertelt bijvoorbeeld ook hoe dankbaar hij is voor de non-verbale verbinding die ontstaat met oudere dansers:

‘Dansen is communiceren zonder woorden en toch vertelt het vaak zoveel meer. Ik dans met mensen die zichzelf soms niet meer verstaanbaar kunnen maken en toch zoveel vertellen met hun beweging. Ik zie hoe dans soms zit in de allerkleinste details, ogen die twinkelen, vingers die met aandacht articuleren, een schouder die zachtjes op en neer gaat. Ik geniet van deze subtiele communicatie en ben ontzettend dankbaar voor het verhaal dat op dat moment met mij wordt gedeeld.’

5. Resultaten: Structuur en werkgelegenheid

Kunstenaars benoemen dat participatieve kunstprojecten met ouderen vaak plaatsvinden in de daluren, overdag. Normaal gezien werken kunstenaars die met amateur kunstbeoefenaars werken, vaak juist in de avonden en weekenden. Werktijden overdag brengt dus structuur en meer bronnen van inkomsten met zich mee voor kunstenaars. Het kunnen werken in de daluren, lijkt bijvoorbeeld voordelig voor het huren van dansstudio's.

Als laatste biedt werken op het snijvlak van kunst, gezondheid en welzijn werkgelegenheid voor kunstenaars. Een kunstenaar benoemt hoe musici bijvoorbeeld steeds meer de markt, die kunst in de zorg biedt, ontdekken. Vele van hen zijn afhankelijk van verschillende bronnen van inkomsten en kunnen niet leven van muziek maken alleen. De ontwikkeling van kunstpraktijken in de zorg, hebben dus ook een potentiële economische impact op kunstenaars. Daarbij maakt een beeldend kunstenaar de kanttekening dat werken in de zorg, naast een artistieke, ook een ondernemende praktijk is. Je moet dus van veel markten thuis zijn: artistiek, sociaal en economisch. Dit kan drempels betekenen voor de ene kunstenaar, en kansen bieden voor de andere.

6. Discussie

Bovenstaande thema's kunnen los van elkaar bekeken worden, maar vormen ook een complex en gelaagd samenhangend geheel. Zo kan bijleren over je eigen vak tegelijkertijd zingevend zijn, en leren loslaten ook ontspanning teweegbrengen. Elke kunstenaar beleeft de waarde ook weer anders. Dit betekent dat het per persoon, per kunstenaar en afhankelijk van de context, verschilt welke waarde zij precies halen uit hun werken met ouderen.

Interessant is dat de waarden voor kunstenaars deels overeenstemmen met de ervaringen van ouderen. Uit de analyse van verhalen van ouderen (zie bevindingen SenseMaker®) (Groot et al., 2020) bleek eerder dat deelname zorgt voor 1) positieve gevoelens, 2) zingevende uitdagingen, en 3) verbindingen met een andere intensiteit. Behalve de laatstgenoemde sociale waarde, vinden we deze thema's ook terug bij kunstenaars. Dit wil niet zeggen dat kunstenaars en ouderen dezelfde ervaringen hebben. Dit duidt eerder op ervaringen van een gelijke aard, waar actieve kunstparticipatie toe bijdragen.

Deze bevindingen wijzen ook op een maatschappelijke en economische waarde van actieve kunstparticipatie. Naast de individuele waarde – het verhogen van welbevinden bij kunstenaars – bieden participatieve kunstprojecten in de zorg werkgelegenheid op een krappe arbeidsmarkt. Dit is een hoopvolle boodschap voor de kunstenaars van morgen.

Een aantekening is te maken dat dit onderzoek op een waarderende manier naar de waarde van kunstprojecten in de zorg heeft gekeken. In vele gesprekken hoorden wij echter ook kunstenaars over de keerzijde van het vak, het vaak mislopen van fondsen, of tegen dichte deuren aan lopen. In

dit onderzoek hebben we niet uitgebreid stilgestaan bij de emotionele impact die dit werk kan hebben op kunstenaars, wat het werk van hen vraagt, zowel persoonlijk als professioneel. Hiervoor zou verder onderzoek nodig zijn.

7. Conclusie

Kunst is goud voor (sommige) kunstenaars; zowel letterlijk als figuurlijk. Het biedt goud in economische zin, maar vooral ook waarde op individueel en sociaal vlak. De projecten bieden dus niet alleen waarde voor ouderen, of zorgmedewerkers of -organisaties, maar ook voor de kunstenaars zelf.

8. Verantwoording

Deze debrief is gebaseerd op individuele gesprekken (n=12) met kunstenaars, en een groepsgesprek met kunstenaars (n=6) in het kader van de maatschappelijke rendementsanalyse binnen het onderzoek Kunst in de Zorg. De verzamelde data werd door de auteurs op thematische wijze geanalyseerd (Braun & Clarke, 2013), met behulp van analyse software MAXQDA 2018. Bij elk gesprek werd informed consent verbaal afgenomen.

Referenties

Groot, B., de Kock, L., Liu, Y., Lindenberg, J., Teunissen, T., Dedding, C., Menderink, J. Lengams, Y. & Abma, T. (2020) *De waarde van actieve kunstparticipatie vanuit het perspectief van ouderen. Bevindingen van SenseMaker®. Presentatie. Te vinden op: www.kunstindezorg.com/waarde*

Clarke, V., & Braun, V. (2014). Thematic analysis. In *Encyclopedia of critical psychology* (pp. 1947-1952). Springer, New York, NY.

Clift, S. and P.M. Camic, *Oxford textbook of creative arts, health, and wellbeing: International perspectives on practice, policy, and research*. 2016: Oxford Textbooks in Public Hea.

Curtis, A., et al., *Systematic review of the impact of arts for health activities on health, wellbeing and quality of life of older people living in care homes*. *Dementia*, 2018. **17**(6): p. 645-669.

Davies, C.R., et al., *The art of being healthy: a qualitative study to develop a thematic framework for understanding the relationship between health and the arts*. *BMJ open*, 2014. **4**(4).

Daykin, N. (2019). *Arts, Health and Well-Being: A Critical Perspective on Research, Policy and Practice*. Routledge.

Fancourt, D. and S. Finn, *What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review*. 2020.

Fraser, K.D., et al., *A scoping review of research on the arts, aging, and quality of life*. *The Gerontologist*, 2015. **55**(4): p. 719-729.

Garrubba, M. (2019). Arts in Healthcare: A scoping review. *Centre for Clinical Effectiveness, Monash Health, Australia*.

Gordon-Nesbitt, R. and A. Howarth, *The arts and the social determinants of health: findings from an inquiry conducted by the United Kingdom all-party parliamentary group on arts, health and wellbeing*. Arts & health, 2020. **12**(1): p. 1-22.

Gray, C., *Arts Council England and public value: a critical review*. International journal of cultural policy, 2008. **14**(2): p. 209-214.

Margrove et al. (2013) An exploration of artists' perspectives of participatory arts and health projects for people with mental health needs

Wilson, C., Bungay, H., Munn-Giddings, C., & Boyce, M. (2016). Healthcare professionals' perceptions of the value and impact of the arts in healthcare settings: A critical review of the literature. *International journal of nursing studies*, 56, 90-101.

Dit artikel is geschreven in het kader van het onderzoek Kunst in de Zorg, zie www.kunstindezorg.com.